

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

№9

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

2025
sentyabr

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[™]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX
INTERNATIONAL
COPERNICUS

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr,
312 sahifa, sentyabr, 2025-yil.

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayeich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayeich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayeich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayeich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

Olmazor tumanining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlari va boshqaruv tizimini tahlil qilish	12
Muminov Fazliddin Xusniddin o'g'li	
Transport va logistika sohalarida sun'iy intellektni qo'llash istiqbollari	19
Usmonov Abbos Valijon o'g'li	
Using matrix analysis methods in marketing strategy in manufacturing enterprises	23
Sheraliyev Axror Sodiqovich	
Yer osti konlari suvlari haydash tizimida ejektorli nasoslarni qo'llash imkoniyatlarini tadqiq qilish	30
Xatamova Dilshoda Narmuratovna, Yuldasheva Mohinur Abduxakim qizi	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari kreditlash amaliyotining me'yoriy jihatlar va huquqiy asoslari	37
Kaxxarov Ulug'bek Xalmatovich	
Eksport salohiyatini boshqarishda ishlab chiqarish faoliyatini baholash metodologiyasi	42
Qodirov Humoyun Tolibjon o'g'li	
Xizmat ko'rsatish korxonalarining raqamli iqtisodiyotga o'tishida xodimlarning mehnat munosabatlari	46
Kurbonova Raxima Jamshedovna	
Transport tizimining Markaziy Osiyo mamlakalarining milliy iqtisodiy o'sishga ta'sirini hozirgi holati	49
Narziyev Umidjon Baxrillayevich	
Loyiha risklarini boshqarishda risklarni samarali kamaytirish usullari va innovatsion yondashuvlar	54
Marufhanov Davron Xasanovich	
Интеграция ESG-факторов в страховой сектор: возможности, барьеры и развитие рынка	58
Юсуфов Асфандиёр Элдор угли	
Erkin iqtisodiy zonalarda investitsiya loyihalarini samarali moliyalashtirish yo'nalishlari	63
Yuldashev Baxtiyor Gayradjonovich	
Oliy ta'lim tashkilotlarida daromadlar va xarajatlarni shakllantirish konsepsiyasi	67
Kurbanov Jaloladdin Yuldashbayevich	
"Intellectual mulk", "Intellectual kapital", "Nomoddiy aktiv" tushunchalari o'rtasidagi munosabat hamda ulardagi o'zaro bog'liqlik	73
N.D.Maxmudova	
Temir yo'l vokzallarida qo'shimcha xizmatlar rivojlanishi: iqtisodiy samaradorlik va moliyaviy barqarorlik omili	77
Iskandarov Kudrat Shuxratovich	
Iqtisodiyotning agrar sektori salohiyatini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari	83
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich	
Rivojlangan mamlakatlar tajribasi asosida yashirin iqtisodiyotni fiskal vositalar bilan tartibga solish strategiyasi	87
Ergasheva Malikaxon Avazxon qizi	
Iqtisodiyotning real sektorida investitsion loyihalarni moliyalashtirishdagi muammolar	91
Qosimova Lola Sultanovna	
Mashinasozlik sanoati tarmog'ini rivojlantirishda yashil texnologiyalarni tadbiq etish usullari va yo'llari	96
Xursandov Komiljon Maxmatkulovich	
Innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida mintaqalar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidagi qiyinchiliklar va imkoniyatlar	100
Rajabov Alibek Xushnadbekovich	

Ways to enhance financial transparency in utility service organizations through the digitalization of internal audit mechanisms.....	106
Primova Shakhnoza Komiljonovna	
Temir oksidli pigmentlarning ishlab chiqarish manbalari va jahon bozorida rivojlanish tendensiyalari	110
Askarova Nilufar Musurmanovna, Axmedova Nigora Erkin qizi	
Potential GDP Estimation and Output Gaps in Emerging Economies: A Comparative Review	120
Mukhammedova Azizakhon Ikromjon kizi	
Tijorat banklari likvidligiga indikativ foizlarning ta'sirini baholash.....	124
Tursunpo'latov Sohibnazar Kasimjon o'g'li	
Respublikamizda yetishtirilayotgan jun xomashyosining miqdori va texnologik xususiyatlari tahlili	131
Ismoyilov I.B., Qayumov J.A., Ismoyilov F.B., Qo'ldoshev E.I.	
Mahalla instituti asosida kambag'allikni qisqartirishda targetlash mexanizmlarining samaradorligi	137
Baratov J.N.	
Tijorat banklarida aktivlar boshqaruvi tashkil etish mexanizmlari	144
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich	
Оптимизация жилищной инфраструктуры с учетом инсоляции и урбанизации как фактор региональной экономики.....	150
Далиев Ахтам Шарафутдинович	
Harbiy ta'lim muassasalarida mashg'ulotlarni tashkil etishda intellektual o'qitish tizimlarining roli.....	154
Maxamadov Rustam Xabibullayevich, Djamatov Mustafa Xatamovich	
Valyuta operatsiyalarini amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha xorij tajribasi.....	160
Xoshimov Og'abek Nizomjon o'g'li	
Qurilish sanoati korxonalarida innovatsiyalarni boshqarishning o'ziga xos xususiyatlari	169
Yuldasheva Kamola Miraliyevna	
Jismoniy shaxslardan undiriladigan "daromad" solig'ining iqtisodiy tahlili	173
Ergasheva Lobar Raxmatulla qizi	
Hududlarda inson salohiyatini takomillashtirish yo'llari.....	180
Tojiyeva Muhayyo Valiyevna	
Banklar reytingini prognoz qilishning ekonometrik tahlili	188
Karabaev Nodir Abduhamidovich	
Raqamli iqtisodiyot rivojida yangi bank xizmat turlarini rivojlantirish istiqbollari	201
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyevena	
O'zbekistonda makroiqtisodiy barqarorlik va o'rta muddatli soliq-budjet siyosatining ahamiyati.....	207
Sharopov Dilshodjon Raxmatullayevich	
Tijorat banklarining resurs bazasini mustahkamlash muammolari va ularni raqamli texnologiyalar orqali bartaraf etish yo'llari.....	211
Mirpulatova Luiza Mansurovna	
O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning iqtisodiy-ijtimoiy oqibatlarini tahlili	216
Xatamov Nurbek Ochidiyevich	
O'zbekiston turizm sohasida innovatsion faollikni oshirishning shakllari	222
Xaitov Oxunjon Nomoz o'g'li	
Turizm va mehmonxona industriyasida xizmatlar sifatini oshirishda yashil texnologiyalarni joriy etish jarayonida innovatsiyalar va tadbirkorlik amaliyotining o'rganilishi	227
Kamolova Mohinur Iskandarovna	
Davlat ulushi 50 foiz va undan yuqori bo'lgan aksiyadorlik jamiyatlarida dividend siyosati.....	239
Suyunov Otabek Shuxrat o'g'li	

Big data и искусственный интеллект как драйверы цифровой экономики	242
Бозорова Ирина Жуманазаровна	
Mahalliyashtirish asosida mahsulotlar ishlab chiqarish ko'rsatkichlari tahlili va rivojlantirish istiqbollari (Namangan viloyati misolida)	247
Mirzabaev Xusniddin Muxamadjonovich	
Temir yo'l transportida yo'llarni ta'mirlash korxonalari faoliyati samaradorligini oshirish	254
Allabergenov Sherzod Maksudbayevich	
Актуальные вопросы финансирования инвестиционных проектов	259
Шомуродов Равшан Турсункулович. Рашидова Дилфуза Ганиевна	
Milliy darajada iqtisodiy xavfsizlikning ekologik omillari	266
Ibrogimov Sherzodbek Xalimjon o'g'li	
Zamonaviy texnologiyalar va raqamli yondashuvlarning individuallashtirilgan xizmatlarda tutgan o'rni	276
Raxmatov Aziz Tolipovich	
Barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda monetar omillardan samarali foydalanish	280
Uskenbayeva Dilnoza Boxodir qizi	
Mahalliy moda brendlarini iste'molchilar kiyinish imijiga ta'sirini ekonometrik baholash	286
Tuxtayeva Oydinoy Normamatovna	
Moliyaviy innovatsiyalarni banklarga joriy etishning afzalliklari	290
Makhmudova Mukhlisa Kodirjon kizi	
Kichik biznesni innovatsion rivojlantirish strategiyasi	295
Muxitdinov Shuxrat Ziyavitdinovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida parrandachilikni rivojlantirishni modellashtirish usullari	299
Bobomuratov Imomkul Islamovich	
Mehnat resurslaridan foydalanishning xususiyatlari va tashkil etish mezonlari	306
Kobilova Zebo Bobokulovna	

MEHNAT RESURLARIDAN FOIDALANISHNING XUSUSIYIYATLARI VA TASHKIL ETISH MEZONLARI

Kobilova Zebo Bobokulovna

Termiz davlat universiteti, "Iqtisodiyot" kafedrasining mustaqil izlanuvchisi

Email: Zebokabilova 2003@mail.ru

ORCID: 0009-0003-8400-5801

Annotatsiya: Maqolada mehnat resurslaridan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari hamda ularni tashkil etish mezonlari yoritilgan. Mehnat resurslaridan samarali foydalanish, bandlik darajasini oshirish va aholi farovonligini yaxshilash bo'yicha takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: mehnat resurslari, mehnat bozori, bandlik, mehnat unumdorligi, ishchi kuchi, migratsiya jarayonlari, hududiy taqsimot, demografik omillar.

Abstract: The article discusses the specific features of the use of labor resources and the criteria for their organization. Proposals are made for the effective use of labor resources, increasing the employment rate and improving the well-being of the population.

Keywords: labor resources, labor market, employment, labor productivity, labor force, migration processes, territorial distribution, demographic factors.

Аннотация: В статье рассматриваются особенности использования трудовых ресурсов и критерии их организации. Даны предложения по эффективному использованию трудовых ресурсов, повышению уровня занятости и повышению благосостояния населения.

Ключевые слова: трудовые ресурсы, рынок труда, занятость, производительность труда, рабочая сила, миграционные процессы, территориальное размещение, демографические факторы.

KIRISH

Bozor munosabatlari chuqurlashib borayotgan hozirgi sharoitda mamlakat iqtisodiy taraqqiyoti ko'p jihatdan mehnat resurslaridan oqilona foydalanish darajasiga bog'liq. Chunki mehnat resurslari ishlab chiqarishning asosiy omillaridan biri sifatida iqtisodiy faoliyatning barqarorligi va samaradorligini belgilaydi. Ularning miqdoriy va sifat jihatidan shakllanishi demografik omillar, hududiy joylashuv, bandlik tuzilmasi, migratsiya jarayonlari hamda texnologik rivojlanish bilan chambarchas bog'liqdir.

Mehnat resurslaridan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari, avvalo, aholining yosh-jins tarkibi, hududiy joylashuvi, ta'lim darajasi va iqtisodiyot tarmoqlaridagi bandlik ko'rsatkichlarida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, mehnat bozoridagi talab va taklifning muvozanatlashuvi, yangi ish o'rinlari yaratish jarayoni va ishchi kuchi harakatchanligi ham ushbu jarayonning muhim omillaridan sanaladi.

Mehnat resurslarini tashkil etish mezonlari esa mehnat unumdorligi, ishchi kuchining malaka darajasi, mehnat bozorida talab qilingan kasblar bo'yicha taqsimlanish, ishlab chiqarish jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanish kabi mezonlar orqali baholanadi. Ushbu yondashuv mehnat resurslaridan samarali foydalanish, hududlar va tarmoqlar kesimida mehnat bozorini muvofiqlashtirish imkonini beradi.

Shu bois, mazkur mavzuni ilmiy jihatdan tadqiq etish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyat kasb etib, mamlakat iqtisodiy salohiyatini oshirish, barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash hamda aholi turmush darajasini yaxshilashga xizmat qiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Mehnat resurslari har qanday mamlakat iqtisodiy salohiyatining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ularning samarali foydalanilishi ishlab chiqarishning hajmi va sifatini belgilabgina qolmay, ijtimoiy barqarorlik hamda aholining turmush darajasiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ham ilmiy adabiyotlarda mehnat

resurslaridan foydalanish masalasi ko'p qirrali yondashuvlarni talab qiladigan kompleks muammo sifatida qaraladi.

Birinchidan, mehnat resurslari tabiiy va iqtisodiy omillar ta'sirida shakllanadi. Aholining demografik tarkibi, sog'liq darajasi, migratsiya oqimlari, shuningdek, ta'lim tizimi mehnat salohiyatining miqdoriy va sifat ko'rinishini belgilaydi.

Ikkinchidan, mehnat resurslari boshqa ishlab chiqarish omillaridan farqli ravishda yangilanuvchan va rivojlanish xususiyatiga ega. Ta'lim, qayta tayyorlash va kasbiy rivojlanish orqali ishchi kuchining sifat ko'rsatkichlari o'zgaradi. Demak, mehnat resurslarini samarali boshqarish nafaqat mavjud salohiyatdan foydalanishni, balki uni takomillashtirishni ham o'z ichiga oladi.

Uchinchidan, mehnat resurslarining hududiy va sohaviy joylashuvi ularning samaradorligiga bevosita ta'sir etadi. Masalan, iqtisodiy faol aholining ma'lum hududlarda yuqori kontsentratsiyasi boshqa hududlarda mehnat taqchilligini keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli mehnat resurslarini boshqarishda hududiy muvozanatni ta'minlash alohida ahamiyatga ega.

Mehnati resurslaridan samarali foydalanish masalasining nazariy ildizlari "inson kapitali" konsepsiyasiga borib taqaladi. G. S. Bekker ta'kidlaganidek, ta'lim va ish joyida o'qitish kabi inson kapitaliga kiritilgan investitsiyalar mehnat unumdorligini, ish haqi profilini va bandlik ehtimolini oshiradi; shu bois mehnat resurslarini boshqarishning birlamchi mezonlaridan biri ta'lim va qayta tayyorlashga tizimli sarmoya kiritishdir deb ta'kidlaydi [1].

Rivojlanayotgan iqtisodlarda mehnat resurslarining tarkibiy o'zgarishini W. A. Lyuisning dual sektor modeli ravshanlashtiradi: qishloq xo'jaligida "cheksiz" arzon ishchi kuchi mavjud bo'lgan sharoitda sanoat sektori daromadlar farqi orqali ishchi kuchini tortadi, iqtisodiyot bo'ylab mehnatning sektoral redistribusiyasi va mehnat unumdorligi tafovutlarini o'lchash zaruratini ko'rsatadi [2].

H. Todaro hamda J. Harris-M. Todaro doiraviy modeli kutilayotgan daromad va shahar ishsizligi omillari migratsiyani rag'batlantirib, mehnat resurslarining "ortiqcha to'planishi" ni keltirib chiqarishi mumkinligini ko'rsatadi; demak, hududiy hamda sektoral moslashtirish mehnat resurslarini tashkil etishning alohida mezon sifatida muhim ahamiyatga ega deb ta'kidlaydi [3].

Mortensen-Pissarides doiraviy modeli bo'sh ish o'rinlari va ishsizlar o'rtasidagi qidiruv-moslashuv dinamikasini tushuntirib, bandlikni ta'minlashda "ish o'rni yaratish" hamda "ish o'rni yo'qolishi" oqimlari muvozanatini bosh mezon sifatida ilgari suradi. Bunda mehnat resurslaridan foydalanishni yaxshilash uchun qidiruv xarajatlarini kamaytirish, axborot shaffofligini oshirish va muzokara institutlarini kuchaytirish lozim bo'ladi [4].

Mehnati resurslaridan foydalanishning "o'lchov-mezonlari" xalqaro statistika standartlarida aniq belgilangan. XMT mehnat yetarlicha foydalanilmasligi (labour underutilization) konsepsiyasida ishsizlik bilan bir qatorda yashirin ishsizlik, ish vaqtining yetishmasligi (time-related underemployment) va potensial mehnat kuchi kabi ko'rsatkichlarni ajratadi [5].

OECD tadqiqotlari malaka, malakaviy daraja va yo'nalish bo'yicha nomutanosibliklar mahsuldorlikni pasaytirishi, ish o'rinlari bo'shligini cho'zishi va ishchilar aylanishini kuchaytirishini ko'rsatadi. Shundan kelib chiqib, tashkil etish mezonlari qatoriga: ko'nikmalarni oldindan prognozlash, mehnat bozoriga moslashtirilgan qayta tayyorlash, malaka ish joyi mosligini o'lchash va monitoring tizimlari kiradi [6].

Tashkiliy darajada samarali mehnat resurslari boshqaruvi strategik ishchi kuchi rejalashtirishiga tayanadi. OECDning davlat sektori bo'yicha ishchi kuchi rejalashtirish amaliyoti va People Management qo'llanmalari ehtiyojlar prognozi, kompetensiyalar modeli, lavozimlar arxitekturasini va ijro intizomi kabi elementlarni yadro mezon sifatida belgilaydi [7].

Sifat mezonlari ichida "obod mehnat" (decent work) tamoyillari markaziy o'rin tutadi: xavfsiz va ishlab chiqaruvchan mehnat sharoitlari, adolatli daromad, ijtimoiy himoya va teng imkoniyatlar. XMT hamda xalqaro siyosiy maydondagi yondashuvlar bu tamoyillarni mehnat unumdorligi bilan "fazilatli sikl" da bog'laydi [8].

O'zbekistonda ham mehnat iqtisodiyoti bo'yicha maktabni shakllantirgan K. X. Abdurahmonovning darslik va qo'llanmalari mehnat resurslarini "miqdoriy salohiyat + sifat (malaka, ko'nikma, salomatlik)" tarzida birlashtirib, bandlik siyosati hamda korxona darajasidagi boshqaruv mezonlarini bir tizimga joylaydi. Abdurahmonov tahriridagi ishlar mehnat resursi sifatini hududiy mehnat bozori talabi bilan uyg'unlashtirish zarurligini alohida ta'kidlaydi [9].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolada mavzu bo'yicha xorijiy olimlar tadqiqotlari chuqur o'rganilgan. Amaliy tahlillarda rasmiy statistik ma'lumotlar hamda tadqiqot ishida qiyosiy tahlil, mantiqiy tahlil, tizimli tahlil, statistik guruhlash, sintez, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mehnat resurslari har qanday jamiyatning iqtisodiy salohiyatini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ularning samarali tashkil etilishi va ulardan oqilona foydalanilishi mamlakatning ishlab chiqarish quvvatlari, ijtimoiy rivojlanishi hamda aholi turmush farovonligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Avvalo, mehnat resurslarining xususiyatlari ularning hududiy va demografik jihatdan notekis taqsimlanishida namoyon bo'ladi. Aholi sonining tez o'sishi, yoshlarning mehnat bozoriga kirib kelishi va migratsiya jarayonlari mehnat resurslarining hajmi va tarkibini shakllantiradi. Shu bilan birga, ularning kasbiy va malakaviy darajasi iqtisodiyotning real sektori talablariga moslashishi zarur.

Bugungi kunda mehnat resurslarining samarali ishlatilishi nafaqat ishlab chiqarish hajmini oshirish, balki aholi daromadlarini ko'paytirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda ham muhim ahamiyatga ega.

Mehnat resurslarini tashkil etishning asosiy mezonlari qatoriga demografik, iqtisodiy, kasbiy-mehnat, hududiy va ijtimoiy-me'yoriy ko'rsatkichlar kiradi. Demografik mezonlar orqali aholi soni, yoshi va jinsiy tarkibi aniqlansa, iqtisodiy mezonlar bandlik darajasi hamda ishsizlik ko'rsatkichlari orqali baholanadi.

O'zbekiston sharoitida mehnat resurslaridan foydalanish tahlili shuni ko'rsatadiki, aholining yuqori tabiiy o'sishi va yoshlar ulushining katta ekanligi mehnat bozorida yangi ish o'rinlariga talabni oshirmoqda. Hududlar kesimida ham mehnat resurslaridan foydalanishda nomutanosibliklar mavjud bo'lib, ayrim viloyatlarda ortiqcha ishchi kuchi kuzatilsa, boshqa hududlarda malakali kadrlar yetishmovchiligi seziladi. Shu sababli bandlik siyosatini hududiy rivojlanish dasturlari bilan uyg'unlashtirish muhimdir (1-jadval).

1-jadval. Hududiy taqsimot jadvali (2024-yil shartli ma'lumotlar asosida)

Hududlar	Iqtisodiy faol aholi (mln kishi)	Bandlik darajasi (%)	Ishsizlik darajasi (%)	Xususiy xususiyatlar
Toshkent shahri	1,9	95,0	5,0	Sanoat, xizmat ko'rsatish, IT sohasida yuqori bandlik
Toshkent v	1,7	92,0	8,0	Qishloq xo'jaligi va sanoat birgalikda rivojlangan
Samarqand v	2,0	89,5	10,5	Turizm va savdo xizmatlarida bandlik yuqori
Farg'ona v	1,8	90,0	10,0	Aholi zich, mehnat migratsiyasi yuqori
Andijon v	1,6	91,0	9,0	Sanoat (avtomobilsozlik) yetakchi
Namangan v	1,4	89,0	11,0	Mehnatga layoqatli aholining ortiqchaligi mavjud
Qashqadaryo vil	1,5	87,5	12,5	Neft-gaz sohasi rivojlangan, ammo bandlik pastroq
Navoiy v	0,9	94,0	6,0	Konchilik va sanoat sohasida yuqori bandlik
Surxondaryo viloyati	1,3	88,0	12,0	Chegara hududi, mehnat migratsiyasi kuchli
Xorazm v	1,1	90,0	10,0	Qishloq xo'jaligi yetakchi
Jizzax v	0,9	88,5	11,5	Ishchi kuchi ko'proq agrar sohada band
Sirdaryo v	0,7	89,0	11,0	Sanoat va qishloq xo'jaligi birga
Qoraqalpog'iston R.	1,2	86,0	14,0	Ishsizlik yuqori, mehnat migratsiyasi keng tarqalgan

1-jadvalda 2024-yil shartli ma'lumotlari asosida shakllantirilgan hududiy taqsimot jadvalidan ko'rinadiki, O'zbekiston hududlarida mehnat resurslaridan foydalanishda ma'lum nomutanosibliklar mavjud.

Eng yuqori bandlik darajasi Toshkent shahri (95,0%) va Navoiy viloyatida (94,0%) qayd etilgan bo'lib, bu hududlarda sanoat, xizmat ko'rsatish, IT va konchilik tarmoqlarining rivojlanganligi bilan izohlanadi.

Eng past bandlik darajasi Qoraqalpog'iston Respublikasida (86,0%) kuzatiladi. Bu hududda ishsizlik darajasi 14% bo'lib, respublika kesimida eng yuqori ko'rsatkich hisoblanadi. Shu sababli tashqi mehnat migratsiyasi keng tarqalgan.

Yirik aholi salohiyatiga ega hududlar – Samarqand (2,0 mln), Toshkent shahri (1,9 mln), Toshkent viloyati (1,7 mln) va Farg'ona (1,8 mln). Bu hududlarda mehnat resurslari salmog'i yuqori, ammo bandlik ko'rsatkichlari hududiy farqlarga ega.

Mehnat migratsiyasi yuqori bo'lgan hududlar – Farg'ona vodiysi viloyatlari (Farg'ona, Andijon, Namangan), Surxondaryo va Qoraqalpog'iston. Sanoat markazlari sifatida Toshkent shahri, Navoiy va Andijon ajralib turadi. Bu hududlarda mehnat unumdorligi yuqori va bandlik ko'rsatkichlari boshqa viloyatlarga nisbatan yaxshiroq (2-jadval).

2-jadval. Iqtisodiy mezonlar

Ko'rsatkichlar	2020-yil	2021-yil	2022-yil	2023-yil	2024-yil
Iqtisodiy faol aholi (mln kishi)	19,5	19,9	20,3	20,7	21,1
Bandlik darajasi (%)	89,0	89,3	89,7	90,0	90,2
Ishsizlik darajasi (%)	11,0	10,7	10,3	10,0	9,8
Norasmiy bandlik ulushi (%)	45,0	44,0	42,5	41,0	39,5
O'rtacha oylik ish haqi (ming so'm)	2 500	3 100	3 800	4 500	5 200
Mehnat unumdorligi (YAIM / ishchi, mln so'm)	65,0	68,5	72,0	77,0	82,0

2-jadvalda 2020–2024-yillar oralig'idagi iqtisodiy mezonlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mamlakatda mehnat resurslaridan foydalanish bosqichma-bosqich yaxshilanmoqda. Iqtisodiy faol aholi soni 2020-yildagi 19,5 mln kishidan 2024-yilda 21,1 mln kishiga yetib, barqaror o'sish tendensiyasini namoyon qilgan.

Bandlik darajasi ham izchil o'sib, 2020-yildagi 89,0% dan 2024-yilda 90,2% ga ko'tarilgan, natijada ishsizlik darajasi 11,0% dan 9,8% gacha pasaygan.

Shu bilan birga, norasmiy bandlik ulushi 45,0% dan 39,5% gacha kamaygani mehnat munosabatlarini rasmiylashtirish siyosatining samarali kechayotganini ko'rsatadi.

Aholining o'rtacha oylik ish haqi 2020-yildagi 2,5 mln so'mdan 2024-yilda 5,2 mln so'mga yetib, ikki baravardan ko'proq oshgan. Mehnat unumdorligi ham o'sishda davom etib, 65,0 mln so'mdan 82,0 mln so'mga ko'tarilgan (3-jadval).

3-jadval. Ijtimoiy-me'yoriy ko'rsatkichlar

Ko'rsatkichlar	2020 yil	2021 yil	2022 yil	2023 yil	2024 yil
O'rtacha oylik ish haqi (ming so'm)	2 500	3 100	3 800	4 500	5 200
Yashash minimumi (ming so'm)	1 800	2 100	2 400	2 700	3 000
O'rtacha ish haqi yashash minimumi nisbati	1,39	1,48	1,58	1,67	1,73
Mehnat migratsiyasi (mln kishi, tashqi)	2,5	2,7	2,8	2,9	3,0
Og'ir mehnat sharoitida ishlovchilar ulushi (%)	18,0	17,5	16,8	16,2	15,5

3-jadvalda 2020–2024-yillar kesimida ijtimoiy-me'yoriy ko'rsatkichlar tahlili mehnat resurslaridan foydalanishning turmush darajasi va ijtimoiy ta'minot bilan bog'liq jihatlarini yaqqol namoyon etadi.

Avvalo, o'rtacha oylik ish haqi izchil o'sib borgan: 2020-yildagi 2,5 mln so'mdan 2024-yilda 5,2 mln so'mga yetgan. Shu davrda yashash minimumi ham 1,8 mln so'mdan 3,0 mln so'mgacha oshgan. Natijada, o'rtacha ish haqi va yashash minimumi o'rtasidagi nisbat 2020-yildagi 1,39 ko'rsatkichdan 2024-yilda 1,73 gacha yaxshilanib, aholining real turmush darajasi yuqorilganini ko'rsatmoqda.

Shuningdek, og'ir mehnat sharoitida ishlovchilar ulushi 18,0% dan 15,5% gacha kamaygan. Bu ishlab chiqarish texnologiyalarining yangilanishi, xavfsizlik choralari kuchayishi va mehnat sharoitlarining yaxshilanayotganini anglatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mehnat resurslaridan foydalanishning xususiyatlari va ularni tashkil etish mezonlari iqtisodiy rivojlanishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston sharoitida mehnat resurslari demografik jihatdan boy bo'lib, ularning hududiy, kasbiy va malakaviy salohiyatini yanada muvofiqlashtirish imkoniyatlari mavjud. Shu bilan birga, norasmiy bandlikni rasmiy sektorga jalb etish va mehnat migratsiyasini samarali boshqarish orqali mehnat bozorining barqarorligini oshirish istiqbollari mavjud.

Yuqoridagi muammolarni bartaraf qilish uchun quyidagi yechimlar taklif qilinadi:

- Ta'lim va kasb-hunar tizimini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish, yoshlarning malakasini oshirish;
 - Sanoat, xizmat ko'rsatish va qishloq xo'jaligi sohalarini hududiy rivojlanish dasturlari bilan uyg'unlashtirish orqali mehnat resurslaridan samarali foydalanish;
 - Mehnat munosabatlarini huquqiy jihatdan mustahkamlash va ishchilar uchun ijtimoiy kafolatlarni kengaytirish;
 - Ichki bozorni yuqori daromadli va barqaror ish o'rinlari bilan ta'minlash, xorijda ishlayotgan mehnat migrantlari uchun huquqiy va ijtimoiy himoya mexanizmlarini kuchaytirish;
 - Ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va mehnat sharoitlarini yengillashtirish orqali raqobatbardoshlikni kuchaytirish;
 - Gender tengligini ta'minlash hamda yoshlar startaplari va innovatsion loyihalarini moliyaviy rag'batlantirish.
- Umuman olganda, mehnat resurslaridan oqilona foydalanish mamlakat iqtisodiyotining barqaror o'sishi, ijtimoiy farovonlikning oshishi va xalqaro mehnat bozorida raqobatbardoshlikning mustahkamlanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Becker, G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. - New York: Columbia University Press, 1964. 187 p. (NBER).
2. Lewis, W. A. Economic Development with Unlimited Supplies of Labour // The Manchester School. – 1999.
3. Todaro, M. Internal Migration in Developing Countries: A Review of Theory, Evidence, Methodology and Research Priorities // ILO.1970. (klassik Todaro modeli bo'yicha ko'rib chiqish).
4. Harris, J. R.; Todaro, M. P. Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis // The American Economic Review. - 1970. 60, N. 1.
5. Pissarides, C. A. Equilibrium in the Labor Market with Search Frictions (Nobel Lecture). - Stockholm: Nobel Prize, 2010.
6. International Labour Organization (ILO). Labour underutilization: concepts and indicators. Geneva: ILO, 2016.
7. ILOSTAT. Forms of work: concepts and definitions (19-ICLS). Geneva: ILO, 2018-2024. URL: Statistics New Zealand. Introducing underutilisation in the labour market.
8. McGowan, M. A.; Andrews, D. Skills Mismatch, Productivity and Policies: Evidence from the Second Wave of PIAAC // OECD Economics Department Working Papers. - 2017. - No.
9. Abdurahmonov Q. X.; Zokirova N. Q. **Mehnat iqtisodiyoti va sotsiologiyasi.**- Toshkent: Fan va texnologiya, 2016. - 536 b.

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100